
Bayram Ali Çetinkaya, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**,
İstanbul: İnsan Yayınları, 2010, 320 s.

2010 yılında bir “İlkçağ Felsefesi Tarihi” yazmak, birçok araştırmacıya ilk bakışta pek de gerekli bir çaba olarak görünmeyebilir. Fakat bunun gerçeği ne kadar yansıttığı tartışılır. Böyle bir kanaatin doğru olmadığını görebilmek için ülkemizde ilkçağ felsefesi tarihine dair yazılmış kaç eser olduğuna bakmakta yarar vardır.

İlkçağ felsefesi tarihi kitaplarının niçin yazıldıkları önemli bir konudur. Eğer böyle bir eser, ilkçağ felsefesi üzerine derin araştırmalar yapacak akademisyenler için yazılacaksa elbette kitabın ele alacağı konu başlıkları artacaktır. Bu durumda filozofların hayatları ayrıntılarıyla incelenmeli; nerede, ne zaman doğdukları; kimlerin elinde yetiştikleri, eğitim aldıkları; hayatlarını nasıl sürdürdükleri; hangi diyarları gezdikleri; nerede, ne zaman ve nasıl öldükleri, farklı görüş, rivayet ve yorumlarla ele alınmalıdır. Daha da önemlisi, filozofların eserleri, eserlerinin yazılış kronolojisi, eser tahlilleri, konuları ve tabii ki filozofların düşünceleri sistemli bir şekilde belirtilmelidir. Etkilendikleri ve etkiledikleri filozoflar vurgulanmalıdır. Bu durumda böyle bir çalışmanın hazırlanması yıllar alacaktır. Ülkemizde Ahmet Arslan’ın sadece ilkçağ felsefesini birbirinden ayrı beş kapsamlı kitapta incelediği “İlkçağ Felsefesi Tarihi” kitap serisi buna örnek verilebilir.⁶

Eğer bir ilkçağ felsefesi tarihi kitabı felsefeye ilgi duyanlar ile üniversitelerin ilahiyat, sosyoloji ve felsefe gibi bölümlerinin lisans düzeyindeki öğrencileri için yazılacaksa, yukarıdaki listeyi kısaltmak yararlı olacaktır. Hatta bazı konular önem derecesine göre ele alınmayabilecektir. Böyle bir çalışmada anlatım biçimi, kullanılacak kavramlar, felsefi problemleri çözme ve okuyucunun zihninde bir takım sorular uyandırabilme gayret ve becerisi daha çok önemlidir.

---

⁶ Bu kitap serisi İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları’ndan çıkmıştır.

Bayram Ali Çetinkaya'nın elimizde bulunan "İlkçağ Felsefesi Tarihi" adlı eserinin yukarıda belirlediğimiz gruplardan hangisine dâhil olduğunu belirlemek, beğeni ve eleştirilerimizi anlamlı kılacaktır. Kanaatimizce büyük emeklerle hazırlanmış olan bu çalışma, daha çok ikinci grup içerisinde yer alabilir. Yazar belirtmese de eserin içeriği bunu göstermektedir. Dolayısıyla bu kitap daha çok ilahiyat, felsefe ve sosyoloji bölümlerinin özellikle lisans öğrencileri ile siyaset bilimi, hukuk, iktisat, edebiyat ve tarih gibi alanlarda konuya ilgi duyanların başvurabileceği bir özelliğe sahiptir, diyebiliriz. Bununla ilgili gerekçelerimiz aşağıdaki tespitlerimizde yer almaktadır.

Kitap her hangi bir felsefeye giriş kitabı için kısa ama bir ilkçağ felsefesi tarihi kitabı için uzun sayılabilecek bir "Felsefeye Giriş" bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümde felsefe, filozof ve bilgi; felsefi düşünce ve özellikleri, felsefenin kaynağı, mahiyeti ve yararı gibi konular ele alınmıştır.

Özellikle felsefe ve filozof kavramları üzerindeki değerlendirmeler dikkate değerdir. Yazar söz konusu kavramları İslam felsefesi ve filozoflarının görüşleri çerçevesinde ele alarak, bunları sırasıyla hikmet ve hakîm kavramlarıyla karşılaştırmıştır. Bu tür karşılaştırmalar İslam felsefesi ile ilgili yazılmış tarih ve giriş niteliğindeki eserlerde bulunsa da salt felsefe tarihi kitaplarında pek rastlanmayan bir durumdur.⁷ "Felsefenin Kaynağı, Mahiyeti ve Yararı"yla ilgili başlık altında ise felsefenin din ile ilişkisi farklı ve öz bir şekilde ele alınmıştır. Çoğunlukla Batılı bakış açısının etkisinde kalınarak felsefe-din ilişkisini ciddi ayırım ve kopukluklar biçiminde gösterme tarzına burada rastlamamaktayız. İslam dini çerçevesinden bakılınca din ve felsefenin çatışmadığı hususu burada ihmal edilmemiştir. Bu doğrultuda yazar, din-felsefe paralelliğini; felsefeyle ilgilenmenin dini nasrlara dayanarak mübahlığı, önceki milletlerin düşüncelerinin değerlendirilmesi gerektiği, eskilerin kitaplarındaki amaçla dinin amaç ve maksadının aynı olması, fel-

---

⁷ Benzer bir durum Hüsametdin Erdem'in kitabında da görülmektedir. Bkz. Hüsametdin Erdem, İlkçağ Felsefesi Tarihi, yayınevi yok, Konya, 1998, 3. Baskı, s. 15-36.

sefeyle uğraşanların dinden çıkmayacağı ve din ile felsefenin kardeş olduğu düşüncesiyle ortaya koymuştur. Böylece din-felsefe ilişkisi kopukluk, farklılık ve uzlaşsızlık yerine İbn Rüşdçü bir bakışla paralellik, benzerlik ve uzlaşım ile izah edilmiştir (ss. 39-40). Diğer yandan kitapta İslam dünyasındaki felsefe karşıtlığı da belirtilmiş, felsefe karşıtlığıyla gerileme arasındaki doğru orantıya dikkat çekilerek bu karşıtlığın realitede yanlış olduğu belirtilmiştir (s. 39). Felsefe / hikmetin İslam dünyasını terk edişinin sonuçları ise güncel örneklerle vurgulanmıştır (s. 41). Dolayısıyla yaşadığımız topraklar üzerinde, felsefe (ya da hangi ad altında yapıyorsa yapılsın) sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, iktisat, edebiyat ve tarih gibi alanlarla ilgilenenlerin, bir felsefe tarihi kitabı okurken bu tartışmaları kendi kültürleriyle bağlantılı olarak bilmelerinin gerekli olduğunu ve yazarın bu konuları böyle bir çalışmaya dahil etmekle yerinde bir tercihte bulunduğunu düşünüyoruz.

“Felsefeye Giriş” bölümünden sonra “Antik Yunan Dünyası ve Felsefesi” adındaki ikinci bölümde felsefenin çıkış yeri ile ilgili tespitler sunulmuş ve bu bağlamda Hint, Çin, İran ve İbrani felsefelerine değinilmiştir. Bu noktada yazarın Mısır ve Mezopotamya felsefelerini ayrıca ele almaması ve bunlar hakkında bilgiler vermemesi bizce bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu bölümde yazar, Antik Yunan dünyası, onun felsefenin çıkış yeri olup olmadığı ve Batı felsefesinin kaynağı olması ile ilgili tartışmaları, Yunan felsefesinin doğuşu, inşa süreci ve kaynaklarıyla karşılaştırarak ele almıştır. Yazar bu doğrultuda Yunan felsefesini Tanrı'nın mucizesi olarak görmemek gerektiği, bu başarıda, zaman, coğrafi şartlar, yazılı geleneğe sahip olma, kendilerine ulaşan farklı medeniyetlerin mirasını teorik düzeye çıkarma ve pratik kaygılarla hareket etmemenin etkili olduğu görüşüne katılmıştır (ss. 67-68).

Klasik bir ilkçağ felsefesi kitabında görülebilen “Sokrat Öncesi Yunan (Doğa) Felsefesi” adlı üçüncü bölümle devam eden kitapta dikkati çeken hususlardan biri de açıklayıcı başlıkların kullanılmış olmasıdır. Zira benzer çalışmalarda, örneğin bu bölüm ya “Sokrat

Öncesi Felsefe" ya da "Doğa Felsefesi" olarak adlandırılır.⁸ Bu durum sadece bu başlıkta değil hemen hemen diğer tüm başlıklarda göze çarpar. Üçüncü bölümde Milet (İyonya), Elea, Pythagoras ve Adbera okulları ve düşünürlerinin görüşleri ele alınmıştır. Ancak burada filozofların görüşlerinin biraz daha geniş olarak incelenmemiş olması bir eleştiri konusu yapılabilir. Yine Herakleitos'a Elea okulundan sonra yer verilmesi, konu birliğini sağlamak bakımından daha uygun olabilirdi. Fakat bu bölümde yazarın Thales ve Anaksimandros'un görüşlerine değindikten sonra bu filozofların ateist olup olmadıklarını tartışması önemli bir noktadır (ss. 80-82). Burada yazar, Wilhelm Capelle'nin eski Grek felsefesinin tek tanrıca bir anlayışı benimsediği şeklindeki görüşünü paylaştığı da dikkate değerdir (s. 82).

"Klasik ve Sistematik Yunan (İnsan) Felsefesi" adlı dördüncü bölümde, "Klasik Yunan Felsefesi" başlığı altında Sofistler, Sokrates ve Sokratik okullar ele alınırken; "Sistematik Yunan Felsefesi" başlığı altında Platon ve Aristoteles incelenmiştir. Özellikle Platon ve Aristoteles ile ilgili kısımlar yoğun bilgiler içermektedir ve bunlar okuyucuyu zorlayacak niteliktedir. Bu iki filozofu anlamak için elbette okuyucunun çaba sarf etmesi gerekir. Bununla birlikte bu kısımların bazı eklemelerle daha açık hale gelebileceğini belirtmekte de yarar vardır.

"Helenistik Felsefe ve Roma (Ahlâk) Felsefesi" adlı altıncı bölümde dönemin özelliklerinin sunulmasından sonra Şüpheçiler, Stoacılar ve Epikürosçular ele alınmıştır. Bunlardan, Stoa döneminin ayrıntılı bir şekilde ele alındığını görmekteyiz. Diğer yandan Philon ve Yeni Platonculuk da "Dinsel Dönem / Felsefe" başlığı altında incelenmiştir. Özellikle bu bölümde dönemin birçok düşünürü ele alınmıştır. Eser, ilkçağ felsefesinin her döneminin genel özelliklerine dikkat çekilerek ve kitabın adeta bir özeti yapılarak sonlandırılmıştır.

---

⁸ Örneğin Ahmet Cevzici bu bölümü "Doğa Felsefesi" olarak adlandırmıştır. Bkz. Ahmet Cevzici, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Asa yay., Bursa, 2001, s. 5.

Kitabın şekilsel yönüyle ilgili olarak da birkaç hususa dikkat çekmek istiyoruz. Kitap kapak, yazı ve dizgisiyle klasik bir İnsan Yayınları çizgisini sergilemektedir. Kapak resmi tanıdık olsa da Raphael'in "Atina Okulu ve Felsefe" resminin önemli iki siması olan Platon ve Aristoteles zumlanarak adeta ilkçağa damgasını vuran bu iki filozofa dikkatler çekilmiştir. Resmin tanıdıklığı, Raphael'in resminden nasıl bir şey kaybettirmiyorsa kitaptan da bir şey kaybettirmemiştir. Yazı ve dizginin göze hoş gelmesi elbette estetik anlayışla ilgilidir ve sübjektifliği ağır bastığından yoruma gerek yoktur. Yazım yanlışlarının minimum düzeyde olduğu eserde bir dizgi hatası mı yoksa yazarın tercihi mi olduğunu bilemediğimiz bir nokta göze çarpmaktadır. "4. Klasik ve Sistematik Yunan (İnsan) Felsefesi" adlı dördüncü bölüm altında "A. Klasik Yunan Felsefesi", "B. Sistematik Yunan Felsefesi: Platon" olarak alt başlıklar belirlenmiş ama "5. Sistematik Yunan Felsefesi: Aristo" başlığı beşinci bölüm olarak gösterilmiştir. Sanırım bunun "C" harfiyle dördüncü bölümün alt başlığı yapılması ve kendisinden sonra gelen altı ve yedinci bölümlerin de beş ve altıncı bölümler olarak gösterilmesi gerekirdi.

Netice itibariyle, daha çok ders kitabı niteliğindeki bu çalışmanın, ilkçağ felsefesi tarihi ile ilgili okuma ve araştırma yapacak kişiler için göz ardı edilmemesi gereken bir eser olduğunu düşünüyoruz. Bir kitap okunduğunda, yorumlarıyla, üslubuyla, açıklama tarzıyla ve diliyle kendisine ait bir kimliğinin olduğunu hissettirmelidir. Kitap bir çeviri ve alıntılar yığını değil, yazarın da var olduğu bir yer olmalıdır. İşte bu kitap böyle bir özelliğe sahiptir.

Ömer BOZKURT

(Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Ü.
Edebiyat Fak. Felsefe Böl.)

